

Prvi zlatni novac kovan je prilikom ratova protiv Hanibala, 217–212. godine prije naše ere. Ovi komadi nosili su oznaku svoje vrijednosti LX, XXXX, XX što znači 60,40 i 20 sestercija, a to je 3, 2 i 1 skrupul, a jedan skrupul bio je težak 1,137 grama.

Pitanje novca bilo je jedno od najvažnijih pitanja koja su se postavljala u početnom periodu Carstva, poslije socijalnih i ekonomskih pobuna kojima je obilježen kraj Republike: rimska kovnica je zatvorena, zlatni i srebrni novac kovan je samo za održavanje vojske, a vrijednost asa stalno se mijenjala.

U doba Carstva imperator je kontrolirao dragocjene metale, zlato i srebro. Na taj način novac je sve do dalekih provincija predstavljao gospodara. Novac je za imperatora, isto kao i u Grčkoj, značio i sredstvo propagande. Dok se u grčkim gradovima ova propaganda svodila na simbol, kod Rimljana to je bio izraz moći u porastu, samohvale i promišljenog izlaganja događaja koji potvrđuju tu moć.

Gotovo svi vladari kovali su novac sa svojim imenom, i neki od njih ostali su do danas poznati samo zahvaljujući izdanu novcu.

Priliv zlata i srebra pridonio je razvoju zelenaštva. Otvarane su mjenjačnice koje su odgovarale bankarskim kontoarima iz srednjeg i početkom novog vijeka. Vlasnici tih mjenjačnica, argentariji, bili su uglavnom slobodnjaci ili stranci, većinom Grci.

Oni su uvijek raspolagali gotovim novcem, pratili su stanje i promjene na novčanom tržištu, obavljali razmjenu moneta, određivali njihovu kvalitetu, čuvali i prenosili novčane iznose s računa jednog ulagača na račun drugoga i davali novac na zajam, uz kamate.

U Rimu su gotovo sve novčane operacije imale zelenaški karakter, i pravi kreditni odnos nije ni postojao. Stalne promjene oblika i vrijednosti novca zahtijevale su veliku vještinu mjenjača koji su pomno pratili sva financijska i privredna zbivanja.

Vrijeme o kojem smo pokušali govoriti od prve pojave novca tj. od 7. stoljeća prije naše ere pa do propasti rimskog Carstva 476. godine vrijeme je evolucije novca u svim njegovim fazama. Unutar ovog vremenskog okvira nismo imali pretenzija da strogo odjeljujemo pojedina razdoblja.

Kao i svaka ljudska stvar, novac živi i mijenja se od svog postanka, ne samo u pogledu svoje prirode nego i u pogledu duha i shvaćanja onih koji ga upotrebljavaju i koji, služeći se njime, mijenjaju njegovu originalnu namjenu i značaj. Poslije hiljada proteklih godina još uvijek nas iznenađuju njegove metamorfoze.

Goran Gazivoda

DVIJE ELEGIJE IZ OVIDIJEVIH TRISTIA U PREPJEVU ĐURA HIDŽE

U biblioteci Male braće u Dubrovniku postoji rukopis broj 425. Autograf je to I. Augusta Kaznačića, pisan 1868. Nosi naslov „Dra Gjura Hidže Dubrovčanina (1752–1833). Izvorne pjesme i nekoliko prevoda iz Ovidija, Virgilija, Katula i iz Grčke Antologije“, iskupio, prepisao i priopćio Dr. I. August Kaznačić. Zbirka nije nikad ugledala svjetlo dana.

Iz zbirke donosimo za naše čitatelje prepjev III 3 i III 7.

III 3

Začudiš ak' se ti što ruka od mojih
List ovi ne bi ti upisan, — bolan bih.
Bolujem gdi svijeta leži krajna zabit,
Udesa i kleta neću se izbavit.
Htjela bi znati moj što sada duh čini
U ovoj nemiljoj divljačnoj krajini?
Nit vazduh prija mi, nit voda laka je,
I ista zemlja mi (s' šta ne znam) mrska je.
Dom nemam ni hranu pristojnu bolniku,
Niti mogu mŭ ranu odkriti liječniku!
Prijatelja nač' mi ni, ki će me tažiti
I mrske duge dni besjedom skratiti.
Bijedan ležim gdje i krajnji puk, i svijet
Daleko što mi je pada mi na pamet.
Nu stvari svakoje, o ljubi, nadhodiš
I srce ti moje ljubavim gospodiš.
U ustih sveđ si mi, nekno si daleče,
Bez tebe nikad mi dan i noć uteče.
U ognju sam sobom čim ludo govorim,
Svak veli da s tobom van svijesti žamorim.
Suh jezik s nemoći nek' nijemost bude steć',
Da u vinu pomoći iznaći njemu neć',
Tad da mi reče tko „Došla je tvâ ljubi“,
S' bližnosti tve steko zdravlje bih, snagu bih;
Smrt će mi odoliti', cijeneć me ti zdrava.
Ugodna, more bit, drži te zabava.

Trijebi se porijeti, pridraga, znam moja
 Bez mene na svijeti da nemaš pokoja.
 Ako no propane tijek dana mojijeh
 I udes me odždene put strana tmastijeh,
 Bogovi, pokli mrem, mogli ste obdarit me
 Ukopan da budem gdi je rodno mjesto mē;
 Il puštat tijek ljetâ da jadno naprijed gre,
 Il davno smrt kleta da život moj satre.
 Do skoro umiren smrt mogah zagrlit,
 Sad živem ucviljen progonjen za umrit.
 Umrijet ću dakle ja gdje divlji kraj svijeti
 I s' mjesta gorčija smrt će me zanijeti?
 Nit će me satrena s boli odar vriježiti,
 Nit u grob složena ikome cviliti?
 Nit će mi na obraz padajuć u cvilu
 Tvê suze dah začas ustavit u tilu?
 Nit ću išta naredit? Prijateljska nit ruka
 Oči će me sklopit, spred cvilna jauka?
 Bez plačna sprovoda, bez groba i časti
 Mene će skrit huda zemlja u svoj jaz tmasti?
 Tot' nećeš, kad čuješ ti svim duše nemirne,
 S pestima lupati tve prsi privirne!
 Tot' ruke tve pružat proč ovoj strani neć'
 I imenom mene zvati na svijet kog' nije već?
 Ne ruži s noktima tvoj obraz i kose,
 Odavna, ljubi mâ, rastavih s tobom se;
 Van Rima pođoh kad, tada me izgubi,
 Poglavna dojsto tad i gorčija smrt mi bi.
 Il možeš sad il ne, skladno, drugo moja,
 Uživaj! (nije mene) ti dobra svakoja!
 Trpeći vik stavna, zla srcu odnimaj,
 Obikla od davna tva je duša u njima,
 Ah, da mru duše ondak mru kada telesa,
 Ubjegne ni dijelak moj smrtna udesa,
 Nu duša (smrtni u jaz čim tijelo propane)
 Samski uči starac nas da živa ostane.
 Po stranah Sarmatskih sjen Rimca pjesnika
 Meu sjenah nemilih šetat će dovika.
 U zaklop zasute čin' kosti mē prinit',
 S tve mrtav dobrote odgonik neću bit.
 Ne brane! Tebanski svoj u grob mrtav brat
 Proć kraljskoj zapreki bi od sestre ukopat.
 Njih prahom mirisnim i listjem napravi,
 Van grada s rukom tvom u zemlju pak stavi.

Usijeci na ploči tuj slova velika,
 Njih prešno da oči prošitju putnika:
 „Nazon leži odvik, kom' znanje naudi,
 Ljuveno er pjesnik pjevat se poludi,
 Tko prođe i spozna ljuvene sladosti,
 Ne šteti Nazona pokojit' vîk kosti.”
 Ovo mi dosti je, ma pisma složena
 Raznijet će dičnije glas moga imena.
 Nek' od njih svršen bih, mâ je nada velika
 Da svud ću ciča njih glasit se dovika.
 Pokojne ti spravi darove sve meni,
 I vijenac pripravi tvîm suzam' skvašeni.
 Plam neka u prah sam mē tijelo obrati,
 Har neku bolni plam milo će kušati.
 Hotil bih slijediti, nu jezik slab i suh
 Ne može sklopiti što žudi izrijet duh.
 Pokonji tko zna dah primit ćeš od ovud,
 Bez zdravlja ja ostah, nu ti mi zdrava bud'!

Pod', naglo listu napisan,
 Moju Perilu pozdravit',
 Namjesnik riječi mē svisan
 Vijerno odkrij sve što žudim rit.

Al' s majkom milom nač' češ je
 Gdi radi o kućnoj vrijednosti,
 Al' umna pisma gdi štije
 Združena s diklam mudrosti.

Kad čuje da si došô k njim',
 Ostavit posô svaki će,
 Kako sam taj čas, što činim,
 Od tebe znati hotit će.

Reci da živem; ovako
 Nu da mi živjet mrsko je;
 Da dugo vrijeme ikako
 Ne utaži zamal zlo moje.

Da se na pivke povratih
 Ke bijahu uzrok mē muke,
 I dalek strana latinskih
 Da pjesni sklapam dvostruke.

Pitaj, je l' njome zabava
 Pjevat jak pjeva ćajko nje,
 Raste li u njoj ta slava,
 I dično rimsko pjevanje.

Pokli u nju narav postavi
 Lijepost i ćudi milinu,
 I s rajskim djelim sastavi
 Zamjerne svijesti hitrinu.

Ja sam te prvi put vrila
 Pegaske vode upravio,
 Da se u teb' ne bi s lotrila
 Duh plodni pjenja ugasio.

Ja spoznah prve mladosti
Tuj krepost srcu u tvome,
Ter s ljubke zanijet radosti
Vježbah te i vodih sa mnome.

Još ako se s toga ognjica
Tva duša žari i kreće,
Nitko ini, sama Lezbica
Teb' s pjesnim grčkim priteče!

Strašim se teško da tira
I tebe udes moj ljuti,
Da s velja srca nemira
Želju ovu dičnu smaknu ti.

Spovjedah tebi dok mogah
Me pjesni, a tvoje ti meni,
I uzgred sudac njih bijah
I upravitelj ljuveni.

Il s' tvoga pjenja medena
Čestokrat slast bih kušao,
Il odkrih da si na nj lijena,
Sram bi te od mene hvatao.

Il predaš s moga izgleda,
Pokli mi pismo naudi,
Da tebe ne bi uvrijeda
Dostigla i udes moj hudi?

Predaj, Perilo, da žena
Strampute hodit ne uči,
Da s' tvoga pisma smamljena
Na ljubav srce ne skuči.

Mudra si, kćerice, ostavi
Uzroke isprazne ludosti,
U knjigah život zabavi
I slijedi uma svjetlosti.

Ženskoga lijepost sva lica
S vremenom tijeka izgine,
I spane jasna ružica
S tamnosti kože i oštine;

Nju stigne starost mržeća
Ukradom mukla stupaja,
Ter kađ joj sjede na pleća,
Sva' dobra tijela posvaja.

Tebe će žalost prostrilit,
„Ona bi lijepa“, kad riku,
Zrcalo i tvê ćeš okrivit
Ne kaže vjerno da sliku.

Priprosto biće jest tvoje,
Uzmnožna čim si dostojna,
Zamisli začas da no je
U tebe blaga nebrojna.

Nu sreća plaha varljiva
To grabi i drugom podaje,
Tko je ubog, bogat sad biva,
A bogat prosjak ostaje.

Ukratko rijet ću: Imanje
Sve i naše stvari smrt stigne,
Nu sama krepost i znanje
Od nje porazi ubigne!

Viđ' mene, koji izgubih
Vas, kuću i mjesto rođeno,
Ter štogod imah i ljubih,
Bješe mi u čas zgrabjeno.

Samo svijest umna čovika
S mnom obći i družu svudira,
Vrh koje carska šibika
Ne more vlast da prostira.

Kô hoćeš, nek ubojnime
Život mi mačom prikrati,
U ljudskih ustim' mê ime
Glasno će sa mnom ostati.

Ličen ću biti ja pjesnik
Gdi ishodi sunce i zapada,
Dok s brda svojih dobitnik
Rim bojni svijetom uzvlada.

Kćerice, uči mudrost i pjevaj,
Zgoda ti veljmi udiva,
Ter kad te snađe smrtni vaj,
Plamenu ubjegni vîk živa!

Željko Puratić

O ŽIVOTU I DJELU PUBLIJA KORNELIJA TACITA

Publija Kornelija Tacita mnogi smatraju najvećim historičarem staroga vijeka. Ostavio nam je izvanredna svjedočanstva o zbivanjima u rimskoj državi i napisao vješte analize rimskog društva, a ipak o Tacitovu životu znamo prilično malo. Sa sigurnošću ne možemo čak ni tvrditi da je njegovo osobno ime bilo Publije, jer se u nekim dokumentima naziva Gajem.

Poznat kao vrstan govornik i državni službenik koji je dospio sve do konzulske časti, Tacit se počeo baviti pisanjem tek u zrelim godinama. A tu je njegov izvanredni književni talent i dugotrajnim iskustvom stečen smisao za procjenu povijesne i političke situacije bljesnuo u punom sjaju, opisavši karakter vlasti rimske države u 1. stoljeću nove ere.

Promatra li se Tacit kao jedno od najvećih imena antičke književnosti, ili kao historičar, ili kao biograf, ili kao autor „Germanije“, djela s etnografskom i geografskom preokupacijom, te kao govornik i pisac spisa „Dialogus de oratoribus“, uočiti će se da se u svim tim raznorodnim djelima bavio analizom tiranije, jer — po njegovu mišljenju — neograničena vlast kvari i uništava vladara, koji time svoju državu vodi u propast.

Da bi u potpunosti dokazao svoje teze, nerijetko je vlastite radove i podatke u njima prilagođivao, ako ne i iskrivljavao. Dakle, poznata Tacitova izreka da piše „sine ira et studio“ (bez ljutnje i pristranosti) ne bi se uvijek mogla primijeniti na samog autora.

Tacit se rodio oko godine 55. nove ere, negdje u sjevernoj Italiji (Gallia Cisalpina) ili u južnoj Francuskoj (Gallia Narbonensis).

Ne zna se ništa o roditeljima Kornelija Tacita, pa tako ni o tome da li je on bio plebejac ili patricij. Kornelije je, doduše, bilo ime odlične rimske obitelji, ali su provincijske porodice obično uzimale prezime namjesnika koji im je dao građansko pravo. Bez obzira na porijeklo, Tacit je nesumnjivo odrastao u povoljnim životnim uvjetima, školovao se u dobrim školama, te se nakon svršetka školovanja mogao baviti javnim poslovima.

Tacit je proučavao govorništvo. Taj studij pripremao je mlade Rimljane za poslove državnih činovnika, a Tacitu je pomogao da stekne opća znanja o književnosti, posebno o proznoj kompoziciji i stilistici.